

Könyvismertetések, újdonságok

GYÓRI MIKLÓS, BILLÉDI KATALIN & BOLLA VERONIKA (SZERK.)

A humán fogyatékoságok pszichológiája – a gyógypedagógiai pszichológia alapjai

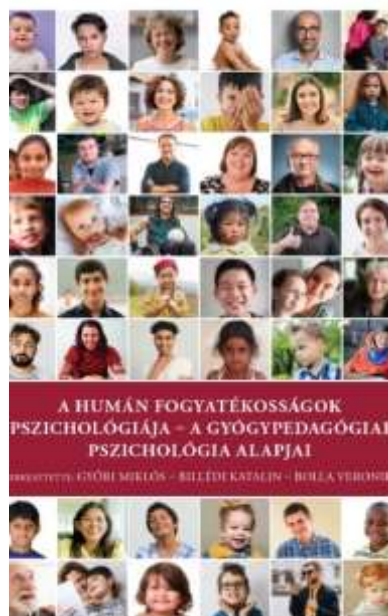
Eötvös Loránd Tudományegyetem Bárczi Busztáv Gyógypedagógiai Kar, Budapest, 2023.

DOI: [10.52092/gyosze.2023.4.6](https://doi.org/10.52092/gyosze.2023.4.6)

A humán fogyatékoságok pszichológiája – A gyógypedagógiai pszichológia alapjai című szerkesztett kötet egy régi adósságot próbál rendezni. Több mint 30 éve nem jelent meg olyan alapozó, átfogó kötet, amely a gyógypedagógiai pszichológia általános témáit járná körbe (Illyés, 1968; Pálhegyi, 1998; Zászkaliczky, 2002; Lányiné Engelmayer, 2017). Ezzel a kötettel nemcsak a gyógypedagógus hallgatókat segítik a szerzők, hanem a gyakorlatban dolgozó gyógypedagógus, pszichológus kollégákat, valamint a társszakmák képviselőit is. Győri Miklós előszavával teljesen egyetértve, fontos lenne a fogyatékosággal kapcsolatos ismeretrendszernek bekerülnie a pszichológus képzésbe BA és MA szinten egyaránt, valamint megtalálni a helyét szakképzésekben is. Hiszen a fogyatékos személyek ellátása akár interindividuális, akár intraindividuális, de akár szupraindividuális szinten is megjelenhet a pszichológusok látóterében. Ennek szükségszerűségét mutatják olyan hazai, friss cikkek is, amelyek a felnőtt értelmileg akadályozott személyek mentális ellátásának szükségszerűségét emelik ki (például Horváth és mtsai, 2023).

A kötet *első fejezete* áttekintést ad az alkalmazott keretekről és elméletekről. Minden olyan téma megjelenik, amely segít elhelyezni a gyógypedagógiai pszichológiát a tudományterületek között, érinti azokat a különböző elméleti modelleket, amelyeket a gyakorlatban használ. Igyekeznek tisztázni a gyógypedagógiával és a fogyatékoságtudománnyal kapcsolatos viszonyát.

A kötet *második fejezete* az evidenciák fontosságát tárgyalja a diagnosztikus módszertanok validálása és az intervenciók kidolgozása során, valamint a gyakorlatra vonatkozóan. Győri Miklós fejezetében kiemelt hangsúlyt kapnak az etikai megfontolások és dilemmák. Magyarul eddig két áttekintés volt olvasható az evidenciaalapú gyakorlatról. Az egyikben az evidencia fogalma mellett kifejezetten az evidenciaalapú gyakorlatról olvashattunk (Stefanik, 2019), míg a másikban a szerzők

olyan gyakorlatokat mutattak be, amelyek tanulási akadályozottság és értelmi akadályozottság esetén evidenciaalapúnak tekinthetők (Szenczi & Szekeres, 2019). Azt gondolom, nem lehet elégszer leírni, hogy a bizonyítékokon alapuló gyakorlat a sérülékeny csoportoknál mennyire kiemelten fontos. Nemzetközi szinten vannak már olyan kézikönyvek, amelyek az egy-egy érintett csoportnál alkalmazható evidenciaalapú gyakorlatokat tekintik át (például: Singh, 2016; Lang & Sturmey, 2021). A hazai publikációkat ismerve láthatjuk, hogy mindhárom területen megindultak azok a kutatások, amelyek hosszútávon biztosítják az evidenciaalapú ellátás hátterét. A diagnosztikus módszertanok kapcsán több olyan publikáció született, amelynek a célja az volt, hogy a módszertan alkalmazását egy speciális csoporton mutassa be, például a WISC-IV gyermek-intelligenciateszt alkalmazása enyhén értelmi fogyatékos tanuló esetében (Mészáros, 2011), nyelvfejlődési zavarral küzdő gyermekek esetében (Oláh & Mészáros, 2011), vagy egy kérdőív hazai bevezetésének folyamatában (Pásztor-Kovács, Pásztor & Molnár, 2020; Szenczi & Józsa, 2022). Szerencsére egyre több intervenció megvalósítási folyamatáról (Stefanik, 2020), valamint evidenciaalapú gyakorlatról (Fazekas & Stefanik, 2019; Pongrácz, 2022) is olvashatunk már magyarul. Mindezeket segítik azok a szisztematikus szakirodalmi áttekintések, amelyek egy-egy gyakorlatot tesznek alaposan vizsgálatuk tárgyává, legyen az a fogászati ellátás autizmusban (Németh & Stefanik, 2019), az alapozó terápia alkalmazása értelmileg akadályozott személyeknél (Förhécz és mtsai, 2021), a kortárs mentorok szerepe az autista középiskolás fiatalok támogatásában (Németh & Stefanik, 2022), vagy az IKT eszközök alkalmazása a mindennapi pedagógiai gyakorlatban a tanulásban akadályozott tanulók ellátásában (Vágó-Kürti & Virányi, 2023), és a sort szerencsére még tudnánk folytatni.

A kötet *harmadik fejezetében* az atipikus fejlődési utak és mintázatok értelmezési kereteibe kapunk bepillantást két fejlődő diszciplínán keresztül, mégpedig a neuropszichológián és a fejlődépszichopatológián át. Az elméleti bevezetést követően az olvasó megismerkedhet egy esetillusztrációval is, amely bemutatja a neuropszichológia és a gyógypedagógiai pszichológia felmérési lehetőségeinek metszetét. Visszaköszönnek azok az elméleti alapok, amelyek már az első fejezetben is megjelentek, mint például a bio-pszicho-szociális megközelítés, vagy a rendszerszemlélet.

A kötet *negyedik fejezete* a felnőttkorban szerzett fogyatékoságok pszichológiai sajátosságait tekinti át. Itt olyan fontos fogalmat ismerhetünk meg, mint a *reziliencia*, amely „...a *nehéz körülményekbe* való *alkalmazkodás pozitív mintázata*, [...]” (Csákvári & Cs. Ferenczi, 2023, p. 85). A fejezetben bemutatott modell kitér az összes olyan tényezőre, amelyek befolyásolhatják a személy rezilienciáját, ezek pedig a személyes tényezők, az interperszonális jellemzők és a szocioökonómiai tényezők. Mindehhez létezik már olyan csoportos intervenció, amelynek elsődleges célja a reziliencia erősítése. A fejezet másik fontos fogalma a *posztraumás növekedés*, amelynek során „a *traumatikus eseményt követően a működés magasabb szintje* valósul meg, [...]” (Csákvári & Cs. Ferenczi, 2023, p. 88).

A kötet *ötödik fejezetében* a család és a fogyatékoság összefüggései vannak a fókuszban. Számomra a fejezet három nagyobb egységre tagolódik, ami elképzelhető, hogy nem teljesen egyezik meg a szerzők szándékával. Az első részben azokkal a kérdésekkel foglalkoznak, hogy hogyan változik meg egy család dinamikája, amikor egy fogyatékos gyermek születik, vagy amikor kiderül a fogyatékoság ténye. Áttekintik az életciklus-szemléletet és azt, hogy az egyes normatív krízisek ennek hatására hogyan válhatnak paranormatív krízissé. Mindezek hatására megváltoznak a családon belüli szerepek és az egyes alrendszerek működése is. Számos tényező megjelenik, amely

árnyalja azt a képet, hogy milyen nehézségekkel küzdhetnek meg a családok az elfogadás útján. Ehhez a témához érdemes még Boros (2021) könyvfejezetét is áttekinteni, aki a hasonló szempontok mellett egy-egy gyakorlati példát is hoz pszichológusi gyakorlatából. A fejezet második része azokkal a szülőkkel foglalkozik, akik maguk fogyatékos személyek. Ez összesen 3 oldal a kötetben, ehhez szintén egy könyvfejezetet szeretnék ajánlani, részben átfedő szerzőkkel (Prónay & Gombás, 2021), főleg azoknak az olvasóknak, akik egy-egy fogyatékoság kapcsán szeretnének még több információhoz és ismerethez jutni a szülői funkciók nehezítettsége kapcsán. A fejezet vége pedig családtámogató módszereket mutat be, az egyik az integrált szülő-csecsemő konzultáció, a másik pedig a családterápia módszere és szemlélete.

A kötet *hatodik fejezete* a fogyatékoságok szociálpszichológiai vonatkozásaival foglalkozik. Kitér Goffman elméletére, a stigma fogalmára, ennek kétirányú hatásaira. Fontos téma az attitűdök és előítéletek alakulása, illetve mérési lehetőségei. Szerencsére a hazai kutatásokban is egyre hangsúlyosabb szerepet kap a fogyatékos személyekkel kapcsolatos attitűdök megismerése (Némethné Tóth, 2009; Pongrácz, 2013, 2015; Kovács & Bihari, 2019; Dunás-Varga, 2020; Gulya, Vajnai & Szabó, 2023), valamint – ha szükséges – az attitűdváltozás elérése (Dukic, & Perlusz, 2023).

A kötet *hetedik fejezetében* a pszichológiai állapotmegismerés konceptuális kereteiről olvashatunk. A fejezet által képviselt szemlélet nemcsak a hallgatóknak lehet hasznos, hanem a gyakorlatban dolgozó és elsősorban diagnosztikai munkát végző gyógypedagógusoknak és pszichológusoknak is. Kiemelném a *Response to Intervention (RTI)* koncepcióját, amely a kötet következő fejezetében is megjelenik. A szerzők így írnak erről: „*Olyan oktatási stratégia alkalmazását jelenti, amelynek során a tanuló számára optimális, hatékony pedagógiai környezet megteremtése a cél, [...]*” (Mohai & Mészáros, 2023, p. 133.). Az amerikai RTI megközelítés célja elsősorban a diagnosztizálás, ehhez hasonló megközelítést találunk más országban is, amely elvezet minket a szükségletalapú oktatási gyakorlat fogalmáig (Szenczi, 2023).

A kötet *nyolcadik fejezetében* az intervenciók szemléleti kereteit részletezik a szerzők. A korábban említett RTI megközelítés mellett megjelennek a *családközpontú és erősségalapú támogatás* elemei is. A családközpontú ellátás biztosítása során a következő tényezőket emelik ki a fejezet szerzői:

- a gyermek életében a család az állandó, míg a szakemberek változnak
- a család és a szakemberek együttműködésének biztosítása
- a teljes és torzításmentes információmegosztás
- a családok egyediségének felismerése és tiszteletben tartása
- a fentivel összefüggésben a különböző megküzdési módok tiszteletben tartása
- a sorstársi közösségek fontosságának felismerése
- a támogatások sokféleségének és sokszínűségének elismerése
- végezetül a gyermekek gyermekként és a családok családként való kezelése (Cs. Ferenczi & Csákvári, 2023).

Ezekhez a tényezőkhöz jól illeszkedik az *erősségalapú megközelítés*, amelyben „[...] a kiindulópont nem a probléma, hanem a kliens erősségei és erőforrásai, valamint az, hogy bizonyos változásra van szükség.” (Cs. Ferenczi, Csákvári, 2023, p. 171.).

A kötet *kilencedik fejezetében* a segítő kapcsolat, a segítő szerep pszichológiája kerül a középpontba. Hagyományosan a gyógypedagógus és a pszichológus olyan hivatás, amelyik a segítő szakmák csoportjába tartozik. Ezek a laikus emberek fejében sok olyan sztereotípiát hívnak

elő, amelyekre a hallgatóknak, de akár a már dolgozó kollégáknak is fel kell készülniük, ilyenek például: hatalmas türelem, nagy áldozatkészség, sok önkéntes munka stb. A köteten végigvonuló etikai megfontolások ebben a fejezetben is komoly szerepet kapnak. A segítség elméleti keretein túl a segítő szakembert és a felelősségét is megismerhetjük. A segítő szakember szerepeit érdemes lehet összevetni a gyógypedagógus más szerepeivel is (Mile, Kállai & Papp, 2023). Külön alfejezetet kap a kiégés és a segítő szindróma is, mindkettő jellemzően emberekkel való munka során fordul elő.

A kötet *tizedik fejezetében* az életminőség és a fogyatékos személyek pszichológiai jóllétéről olvashatunk. A fogalmak tisztázásán túl három speciális csoport életminőségének vizsgálataiból kapunk rövid áttekintést. Az *intellektuális képességzavarral élő személyek* életminőségénél kiemelt szempontok lehetnek: a függetlenség mértéke, a valódi társas és társadalmi részvétel, valamint a szubjektív jóllét szintje. Mindezek biztosításához az egész életen át célszerű lenne a személyreszabott tervezést és támogatást biztosítani. Kiemelten fontos, hogy ezen kliensek családjai is alacsonyabb szintű életminőségről számolnak be. *Autizmus spektrum zavar* esetén azt mondhatjuk – kicsit leegyszerűsítve – hogy autizmusban mind a szülők, mind pedig az érintettek rosszabb életminőségről számolnak be minden területen, akár a tipikus fejlődésű személyekhez, akár más fogyatékos csoporthoz hasonlítjuk az eredményeket. A hazai kutatásokban élen jár az MTA-ELTE Autizmus Szakmódszertani Kutatócsoport, akik folyamatosan számolnak be az életminőségre is fókuszáló eredményeikről (Stefanik és mtsai., 2020; Stefanik, 2021), nemzetközi összehasonlításban is (Eapen et al., 2023). A harmadik csoport a *figyelembiányos hiperaktivitás (ADHD)* esetén is jellemzően alacsonyabb életminőséget találtak a kutatók mind az érintett személyeknél, mind pedig a szülőknél. Fontos kiemelni, hogy néhány vizsgálat az ADHD pozitív aspektusaira is rávilágít (pl. produktivitás), valamint azt, hogy az ellátásba kerülés a későbbi életminőségre protektív hatással lehet.

A kötet *utolsó fejezete* a digitális technikai eszközöket tekinti át. Szintén egy olyan téma kapott külön fejezetet, amely a gyógypedagógiai pszichológia szemléleti kereteit bemutató első fejezetben is megjelenik már. A technológiák csoportosításán túl külön írnak arról a szerzők, hogy mi lehet a feladata a fogyatékos személyek és a technológia alkalmazásának metszetében a pszichológiának. A szerzők által ajánlott köteten túl (Győri & Billédi, 2019) is jelennek meg olyan írások és kutatások, amelyek fókuszában ezen eszközök állnak (pl. Szekeres & Virányi, 2019), és egyre inkább a mesterséges intelligencia felé is fordul a gyógypedagógia és a pszichológia figyelme (Demeter & Mező, 2023).

A kötet bemutatásának végére talán nem is érdemes ajánlást írni, hiszen ezt az írást végigolvasva az olvasó kiválaszthatja majd, melyik fejezettel kezd, melyik fejezet az, amelyik a napi gyakorlatában a legrelevánsabb, hogy aztán a többit is sorban elolvassa. Hallgatók számára pedig olyan betekintést nyújthat az egyes témakörökbe, amelyet nemcsak a képzésük végéig lehet igen jól használni. Az előszóban ígért szemléleti tágítás, miszerint a gyógypedagógiai pszichológia a fogyatékos személyek pszichológiáján túlmutató diszciplína, megítélésem szerint jól sikerült. Türelemmel és egyben türelmetlenül várjuk a beígért következő kötetet, amely az egyes fogyatékosági csoportokkal kapcsolatos pszichológiai tudások bemutatására vállalkozna.

IRODALOMJEGYZÉK

- Boros B. (2021). Amikor máshol landol a szülő... – Eltérő fejlődésmentű vagy krónikus beteg gyerek a családban. In Bárti A. & M. Ribiczey N. (szerk.). *Családbátározó. A sokszínűség pszichológiája*. (pp. 303–336.) Open Books.
- Csákvári J. & Cs. Ferenczi Sz. (2023). A felnőttkorban szerzett fogyatékoság néhány pszichológiai sajátossága. In Győri M., Billédi K. & Bolla V. (szerk.). *A humán fogyatékoságok pszichológiája – a gyógypedagógiai pszichológia alapjai*. (pp. 79–92). ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar.
- Cs. Ferenczi Sz. & Csákvári J. (2023). A gyógypedagógiai és pszichológiai intervenció szemléleti keretei. In Győri M., Billédi K. & Bolla V. (szerk.). *A humán fogyatékoságok pszichológiája – a gyógypedagógiai pszichológia alapjai*. (pp. 157–180). ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar.
- Demeter Z., & Mező K. (2023). A mesterséges intelligencia pedagógiai használatára vonatkozó hajlandóság vizsgálata gyógypedagógus hallgatók körében. *Különleges Bánásmód*, 9(2), 31–45. <https://doi.org/10.18458/KB.2023.2.31>
- Dukic M., & Perlusz A. (2023). Fogyatékos személyekkel kapcsolatos szemléletformálás az inkluzív társadalom kialakításának jegyében – egy pilótavizsgálat tapasztalatai. *Gyógypedagógiai Szemle*, 51(1), 78–94. <https://doi.org/10.52092/gyosze.2023.1.5>
- Dunás-Varga, I. (2020). Attitudes Regarding the Education and Employment of Persons with Disabilities. *Fogyatékoság És Társadalom*, 2, 166–177. <https://doi.org/10.31287/FT.en.2020.2.13>
- Eapen, V., Karlov, L., John, J. R., Beneytez, C., Grimes, P. Z., Kang, Y. Q., Mardare, I., Minca, D. G., Voicu, L., Malek, K. A., Ramkumar, A., Stefanik, K., Gyori, M., & Volgyesi-Molnar, M. (2023). Quality of life in parents of autistic children: A transcultural perspective. *Frontiers in psychology*, 14, 1022094. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2023.1022094>
- Gulya N., Vajnai V., & Szabó L. (2023). Pedagógusnézetek a fogyatékosággal élő emberekről és társadalmi helyzetükről, szerepükről. *Neveléstudomány*, 11(3), 30–45. <https://doi.org/10.21549/NTNY.42.2023.3.2>
- Győri M. & Billédi K. (2019). *Atipikus diákok, segítő appok, tudományos evidenciák*. ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar.
- Horváth S., Princz A., Kéri B., & Csákvári J. (2023). Új irány a felnőtt fogyatékos emberek támogatásában: a KézenFogva Alapítvány egyéni életvezetési konzultációs szolgáltatásának bemutatása. *Gyógypedagógiai Szemle*, 51(3), 245–257. <https://doi.org/10.52092/gyosze.2023.3.2>
- Illyés Gy. (szerk.) (1968). *Gyógypedagógiai pszichológia*. Akadémiai Kiadó.
- Kovács E., & Bihari Z. (2019). Pedagógushallgatók fogyatékkal élők együttneveléséről alkotott véleményei. *Educatio*, 28(4), 819–828. <https://doi.org/10.1556/2063.28.2019.4.12>
- Lang, R., & Sturmey, P. (Eds.). (2021). *Adaptive Behavior Strategies for Individuals with Intellectual and Developmental Disabilities: Evidence-Based Practices Across the Life Span* (1st ed. 2021 edition). Springer. <https://doi.org/10.1007/978-3-030-66441-1>
- Lányiné Engelmayer Á. (2017). *Intellektuális képességzavar és pszichés fejlődés*. Medicina.
- Mészáros A. (2011). A WISC-IV gyermek-intelligenciateszt és szerepe az enyhe fókú intellektuális képességzavar diagnosztikájában. In Papp G. (szerk.). *A diagnózistól a foglalkozási rehabilitációig: Új utak és eredmények a tanulásban akadályozott személyek gyógypedagógiájában*. (pp. 39–56). ELTE Eötvös Kiadó, ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar.
- Mile A., Kállai G., & Papp G. (2023). Az együttnevelést segítő gyógypedagógiai tevékenység professzionalizálódása. *Gyógypedagógiai Szemle*, 51(3), 229–244. <https://doi.org/10.52092/gyosze.2023.3.1>
- Mohai K. & Mészáros A. (2023). A gyógypedagógiai pszichológiai állapotmegismerés szemléleti keretei és konceptuális jellemzői. In Győri M., Billédi K. & Bolla V. (szerk.). *A humán fogyatékoságok pszichológiája – a gyógypedagógiai pszichológia alapjai*. (pp. 133–156). ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar.
- Némethné Tóth Á. (2009). Tanári attitűdök és inkluzív nevelés. *Magyar Pedagógia*, 109(2), 105–120.
- Oláh, T., & Mészáros, A. (2011). A WISC-IV teszttel végzett vizsgálat a magyar nyelvfejlődési zavarral küzdő gyermekek intelligenciaprofiljának jellegzetességeinek feltárására. *Gyógypedagógiai Szemle*, 39(1), 39–56.

- Pálhegyi F. (1998). *A gyógypedagógiai pszichológia elméleti problémái*. Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Pásztor-Kovács A., Pásztor A., & Molnár G. (2020). A csoportmunkához szükséges képességek vizsgálata: A kollaboratív képességek kérdőív validálása. *Magyar Pedagógia*, 120(3), 269–296. <https://doi.org/10.17670/MPed.2020.3.269>
- Pongrácz K. (2013). Többségi általános iskolások sajátos nevelési igényű gyermekekkel szembeni attitűdjének vizsgálata. *Gyógypedagógiai Szemle*, 41(3), 197–207.
- Pongrácz K. (2015). Tanulók fogyatékosággal élő társakkal szembeni attitűdjének vizsgálata. *Gyógypedagógiai Szemle*, 43(4), 1–23.
- Pongrácz K. (2022). Az ADHD-specifikus evidenciaalapú támogatás keretrendszere és alapelemei. *Gyógypedagógiai Szemle*, 50(2-3), 117–127. <https://doi.org/10.52092/gyosze.2022.2-3.2>
- Prónay B. & Gombás J. (2021). Leküzdve az akadályokat - Fogyatékos szülő a családban. In Bátki A. & M. Ribiczey N. (szerk.). *Családbatározó. A sokszínűség pszichológiája*. (pp. 337–357). Open Books.
- Singh, N. N. (Ed.). (2016). *Handbook of Evidence-Based Practices in Intellectual and Developmental Disabilities*. Springer International Publishing. <https://doi.org/10.1007/978-3-319-26583-4>
- Stefanik K. (2019). Az evidencia és az evidenciaalapú gyakorlat fogalma. In Győri M. & Billédi K. (szerk.). *Atipikus diákok, segítő appok, tudományos evidenciák*. (pp. 55–64). ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar.
- Stefanik K., Németh V., Győri M., Borsos Zs., Szekeres Á., Havasi Á., Janoch, M. Őszi T., & Vargáné Molnár M. (2020). Autizmussal élő felnőttek oktatási és foglalkoztatási helyzete. Szolgáltatásokhoz való hozzáférés és szülői elégedettség. *Gyógypedagógiai Szemle*, 48(3-4), 290–304.
- Stefanik K., Vargáné Molnár M., Németh V., Bertók Cs., Havasi Á., Őszi T., Janoch M., Ábrahám A., Vigh K., Borsos Zs., & et al. (2020). Alsó tagozatos gyermekek autizmus-tudásának előmozdítása: első eredmények a Csillagbusz Inklúziós Program (CsIIP) hatásainak vizsgálatából. *Gyógypedagógiai Szemle*, 48(3-4), 280–289.
- Stefanik K., & MTA-ELTE Autizmus Szakmódszertani Kutatócsoport (2021). Rövid beszámoló az MTA-ELTE Autizmus Szakmódszertani Kutatócsoport (MASZK) munkájáról. *Gyógypedagógiai Szemle*, 49(4), 295–297. <https://doi.org/10.52092/gyosze.2021.4.4>
- Szekeres Á., & Virányi A. (2019). Korszerű tanulászervezés és az IKT-eszközök alkalmazásának új irányai a tanulásban akadályozott tanulók együttnevelésében. In Polonyi T., Abari K. & F. Szabó (szerk.). *Innováció az oktatásban*. (pp. 151–178). Oriold és Társai Kiadó.
- Szenci B. (2023). Kitekintés külföldre: az SNI tanulók szükségletalapú oktatása Finnországban. In Mesterházi Zs. & Szekeres Á. (szerk.). *A nehezen tanuló gyermekek iskolai nevelése*. (624–625). ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar.
- Szenci B., & Józsa K. (2022). Az énképet vizsgáló SDQ-I (Self-Description Questionnaire-I) kérdőív hazai adaptációja. *Iskolakultúra*, 32(5), 76–95. <https://doi.org/10.14232/ISKKULT.2022.5.76>
- Szenci B. & Szekeres Á. (2019). Az intellektuális képességzavarok (tanulási akadályozottság és értelmi akadályozottság) evidenciaalapú oktatási és támogatási módszertanának alapjai. In Győri M. & Billédi K. (szerk.). *Atipikus diákok, segítő appok, tudományos evidenciák*. (pp. 79–87). ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar.
- Vágó-Kürti A., & Virányi A. (2023). IKT eszközök a gyógypedagógia szolgálatában - A tanulást segítő technológiák használatának nemzetközi gyakorlata tanulásban akadályozott gyermekek oktatásában Szisztematikus szakirodalmi áttekintés. *Gyógypedagógiai Szemle*, 51(2), 143–158. <https://doi.org/10.52092/gyosze.2023.2.1>
- Zászkaliczky P. (2002). „...önmagában véve senki sem...” *Tanulmányok a gyógypedagógiai pszichológia és batiártudományainak köréből*. ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Főiskolai Kar.

Szekeres Ágota